
מכסה ארון מתים מבית שאן / The Lid of a Sarcophagus from Beth-Shean

Author(s): נחמיה צורי and Nehemia Tsori

Source: 'Atiqot: Hebrew Series / , , סידרה עברית, 1966 / כרך ג
'תשכ"ו / (1966 / תשכ"ו), p. 65

Published by: רשות העתיקות / Israel Antiquities Authority

מכסה ארון מתים מבית שאן

נחמיה צורי

תקופה ועל מקור המלה עצמה חלוקות הדעות בין החוקרים. לפי בן-יהודה מקור המלה "מפה" בלשון שמיט;⁶ לפי קוינטיליוס זו מלה פונית.⁷ לפי פאוליי-ויסובה החל הנוהג להכריז ב"מפה" רק בימי נירון קיסר.⁸ מכל מקום ברור כי השימוש ב"מפה" רווח בתקופות הרומית והביזנטית.⁹ קיפולי הבגד, הרצועה על החזה וה"מפה" מעידים בבירור כי לפנינו איש רם מעלה, שהיה רשאי להכריז על ראשית משחקים. איש זה מילא כנראה תפקיד נכבד בחיי החברה של בית שאן-סקיתור-פוליס בתקופת התלמוד.¹⁰

מכסה ארון מתים (לוח 1: XVI) נתגלה ב-1962 בשכון ד' בבית שאן, על הגדה הדרומית של נחל בית שאן, מעבר לתחומי החומה הביזנטית. עתה הוא מוצג בבית הנכות שבבית שאן. המכסה עשוי אבן-גיר (לקוחה, כנראה, מן המחצבות העתיקות שנחשפו בסמוך לכביש העולה אל "מעלה הגלבע"). מימדיו: 245 ס"מ האורך, 100 ס"מ הרוחב ו-45 ס"מ הגובה; הגמלון שווה שוקיים ואורך צלעו 65 ס"מ. מקצת המכסה נפגע מעט והוא מכוסה פה ושם שכבת נטף-גיר, כנראה מחמת זרימת מים על פניו.

המכסה עשוי בצורה שגרתית, כגג-בית גמלוני. בכל אחת מארבע פינותיו קבועה אקרורטריה (אחת הרוסה). על גבי משולש אחד של המכסה הגמלוני ניכרים עקבות תבליט, שעתה אין לדעת מה טיבו. על גבי אחד מפני המכסה יש תבליט בדמות איש נח על מיטה. ראשו גלוי, זקנו קצר, מראהו כבגיל העמידה. כתפו וזרועו השמאליות שעונות על כך הנראה בחלקו, רגלו השמאלית מקופלת מתחת לרגלו הימנית, ואצבעותיה יוצאות מעבר לבגד. הרגל הימנית מתוחה יתר על המידה (אצבעות הרגל הימנית נפגעו ואילו בשמאלית הן ברורות מאד). האיש לבוש כתונת בעלת שרוולים ועל גביה גלימה ארוכה עשויה קפלים המכסים את כל גופו עד קרסוליו. על חזהו רצועה וביד ימינו הוא אוחד "מפה" (mappa) מקופלת ומצמידה אל גופו.

ראשיתו של השימוש במכסה מקושט בתבליט אדם על גבי ארון מתים היא, כנראה, באיטליה ובמצרים בתקופה האטרוסקית, בין המאה החמישית והרביעית לפני הספירה.¹ ולשיא תפוצתו הגיע בתקופה הרומית.² בארצנו נמצאו ארונות מתים עם מכסים תבליטיים בתל ברק ע"י קיסריה (מיוחס למאה הג' לסה"נ),³ בתורמוס איה בשומרון⁴ ועוד. גם על אורח הקבורה של היהודים לא פסח מנהג זה, בעיקר בבית שערים.⁵

על ראשית השימוש ב"מפה" בידי אישים לצורך הגפתה כסימן הכרזה על ראשית המשחקים באותה

M. PALLOTTINO, *The Etruscans* (Penguin), 1956, 1 pp. 118, 169, pl. 4 A-B; S. REINACH, *Repertoire des Reliefs Grecs et Romains*, II, Paris, 1912, pp. 431-435; GISELA M. A. RICHTER, *Ancient Italy*, Ann Arbor, 1955, p. 28, fig. 112.
F. CUMONT, *Recherches sur le symbolisme funéraire des Romains*, Paris, 1942, pp. 351, 417, pls. XLI, XLIII: 2.
C. WATZINGER, *Denkmäler Palästinas*, Leipzig, 1935, p. 102; fig. 74, pl. 32.
R. SAVIGNAC, *Découvertes à Tournous aya*, RB 4 N. S., 10 (1913), pp. 106-111.
N. AVIGAD, *Excavations at Beth-She'arim*, IEJ 7 5 (1957), pp. 82-92, pls. 20, 21, 22, 23A.
6 מלך א. בן-יהודה, VI, ירושלים-ברלין, 1922, ע' 3211, הערה 1. DAREMBERG-SAGLIO, *Dictionnaire des antiquités*, III, 2, Paris, 1904, pp. 1593-1595, fig. 4832.
7 QUINTIL, I 5, 57.
8 PAULY-WISSOWA, *Real-Encyclopädie*, Stuttgart, 1930, s.v., pp. 1414-1415.
9 DAREMBERG-SAGLIO, *op. cit.* (above, n. 6), I, 2, p. 1195, n. 47, pp. 1476-1478, figs. 1532, 1907, 1909, 1913; II, 1, figs. 2455, 2456; III, 2, fig. 4832.
10 באותה תקופה היו בבית שאן שני מוסדות שעשועים: התיאטרון וההיפודרום. ראה: ALAN ROWE, *The Topography and History of Beth-Shan*, Philadelphia, 1930, p. 46, pl. 8: 3. וראה "בקעת בית שאן", ירושלים, תשכ"ב, מאמריהם של מ. אבי-יונה וש. אפלבוים, עע' 45-62; 71-73.

1. The reclining figure on the lid.

1. התבליט על גבי המכסה.

LID OF A SARCOPHAGUS FROM BETH-SHEAN

מכסה ארון מתים מבית שאן

2. The lintel.

2. המשקוף.

A MENORAH ON A LINTEL FROM DANNA

משקוף עם תבליט מנורה מדנא